

«Василь Стефаник: погляд крізь віки»

до 150-річчя від дня народження українського письменника,
громадського діяча, політика

Бібліографічний огляд літератури

(14 травня 1871 – 7 грудня 1936)

**«Його новели – як найкращі народні пісні, в яких нема риторики,
ані сентиментальності, а тільки наочне, голе, просте, не
підфарбоване життя, дуже часто сумна дійсність,
але оздоблена золотом найправдивішої поезії»**

Іван Франко

14 травня 2021 року Україна відзначатиме пам'ятну дату – 150-річчя з дня народження письменника й політика Василя Стефаника. З нагоди цієї дати заплановано провести низку заходів на державному рівні, що передбачено постановою Верховної Ради України від 18 червня 2020 року.

Василь Стефаник – великий новатор, яскравий представник експресіонізму в українській літературі, творець і неперевершений майстер стислої, драматичної за змістом, глибоко ліричної соціально-психологічної новели про сільське життя.

Для глибшого розуміння творчості письменника, для проникнення в таємниці його майстерності цікаво знати – якою людиною був Василь Стефаник? Ось як згадує про письменника Василь Костащук, вчитель, перший біограф письменника: «Гарна класична будова тіла, приємні риси обличчя та благородні рухи творили з нього непересічний тип чоловічої краси. Був незрівнянним психологом. Інтуїція, якою володів, давала змогу йому відкривати найтаємніші думки й бажання свого співбесідника, вбирав у слова те, що інші лише відчували, але назвати того не могли». Оце вміння спостерігати і глибоко переживати бачене й почуте надало новелам письменника того болю, що гримів, як музика Бетховена.

Василь Семенович Стефаник народився 14 (26) травня 1871 р. у с. Русові на Станіславщині (тепер – Снятинський район Івано-Франківської області) в сім'ї заможного селянина. Дитячі роки пройшли в атмосфері прадавніх традицій і звичаїв Покуття, тоді ж пізнав таємничий світ народних пісень, казок, легенд, переказів, познайомився з селянським побутом. Від матері та старшої сестри Марії навчився співати. Батько був людиною жорстокою і надзвичайно вимогливою, особливо до рідних. Змалку хлопчик працював у полі, допомагав по господарству. Проте, на освіту Василя батько не шкодував ні часу, ні коштів: спочатку, віддав його до Русівської початкової школи, потім – до Снятинської міської школи. Навчався в польських гімназіях у Коломиї та Дрогобичі. Вже в ці роки Стефаник брав діяльну участь у громадському радикальному русі, публікував статті у львівському журналі «Народ», дізнається про українську літературу й боротьбу українців за свої права.

Згодом, юний Василь продовжить навчання в Ягеллонському університеті в Кракові, де вивчав медицину (1882–1900), але лікарем так і не став. Стефаник-студент поринув у вир політики, брав участь у громадському житті рідного Покуття: виступає на селянських мітингах, викриває антинародний характер державних інституцій. У студентські роки він особливо багато читає, пильно стежить за сучасною літературою, зближується з польськими письменниками, активізує свою діяльність як публіцист. Основним напрямком громадсько-політичного життя Василя Стефаника назавжди залишається боротьба за права селян. Десять років він представляв інтереси селян як депутат парламенту Австро-Угорської імперії (1907–1918), використовував можливості «мужицького посла» для захисту бідноти у старостві і на суді.

Поїздки по селах, знайомство із тяжким життям селян підштовхнули вразливого юнака до написання новел. Герої його новел – це люди трагічної долі, але благородної душі, сповнені тихої любові до життя, до правди в ньому. «Страшно сильно пишете ви, – відповідала Ольга Кобилянська на листи Василя Стефаника і, роздумуючи над його новелістикою, зробила відкриття, що Стефаник «витісує потужною рукою пам'ятник для свого народу». Його новели передруковували в часописах Галичини і Східної України, перекладали російською, польською, чеською, болгарською, німецькою, французькою та іншими мовами.

У творчості Стефаника було два періоди: перший припадає на 1897–1901, а другий на 1916–1933 рр. Літературна спадщина письменника – це книги новел: «Синя книжечка» (1899 р.), «Камінний хрест» (1900 р.), «Дорога» (1901 р.), «Моє слово» (1905 р.), «Земля» (1926 р.) та низка творів, не виданих окремою збіркою за життя автора.

Шановні користувачі! На вшанування пам'яті видатного письменника пропонуємо бібліографічний огляд збірок новел письменника.

Перші творчі спроби В. Стефаника сягають дуже ранніх років, 5-го класу школи. У гімназії написані перші вірші. Літературним своїм вчителем називав Леся Мартовича. Перша самостійна новела Стефаника «Форналь Антін» (прототип «Синьої книжечки»), була надрукована у гімназійному журналі «Поступ», 1890, № 3.

У жовтні 1897 року, на сторінках чернівецької селянської газети «Праця», вміщено сім новел В. Стефаника, а у 1899 році професор Степан Смальстоцький видає в Чернівцях **першу збірку «Синя книжечка»**, в яку ввійшло 15 новел. Всі вони поєднані спільною темою, характерною для творчості письменника першого періоду: злиденна доля галицького селянства. Тема розпаду патріархальних відносин на селі, яка супроводжувалась драмами і трагедіями. Проблема зuboжіння та розорення («Синя книжечка»), солдатчина («Виводили з села», «Стратився»), моральна деградація селян – пияцтво («Майстер», «В корчмі», «Лесева фамілія»). В новелах «Осінь», «Шкода», «Катруся», «Новина» показана жахлива бідність галицького селянства, на ґрунті якої послаблюються родинні почуття, виникають різні трагічні конфлікти. У новелі «Лесева фамілія» письменник наочно показує, як разом із розоренням села падали устої селянської моралі, які склалися віками. Нужда та злидні зробили з селянина Леся пияка, що краде з хати останнє збіжжя та несе

пропивати до корчми. Лесиха з дітьми мусить доганяти та примушувати дітей бити батька. Поряд з образами дорослих Стефаник малює образи дітей. Письменник показував життя з точки зору народних уявлень та інтересів, розглядав добрі і злі вчинки з погляду народної моралі. Доля дітей глибоко хвилювала батьків. Діти – то радість, але діти й горе. Батько й мати, які живуть у злиднях, люблять хвору дочку Катруся, але з властивою простим людям прямолинійністю говорять, що вона, певно, помре, а вони лише дурно витрачають гроші на її лікування (новела «Катруся»). У новелі «Сама-самісінька» В. Стефаник, щоб досягти найбільшого впливу на читача, щоб примусити його пережити подію так, як переживають її герої і сам автор, навмисне не розмежовує дійсності від марення баби і подає все в одному плані. Все зливається в одну жахливу дійсність – в страшну картину конання хворої, самотньої жінки.

«Синя книжечка» справедливо була сприйнята сучасниками як визначна подія. Гостра соціальна спрямованість і новаторські якості новелістики В. Стефаника, демократична сутність і художня майстерність, висока гуманістична спрямованість моральних шукань – усе це, безумовно, не тільки відразу окреслило першорядне значення його прози для історії національної літератури, але й зумовило широкий інтерес до спадщини письменника в багатьох країнах уже на межі ХІХ–ХХ століть. Так починається Стефаникова коротка, але блискуча літературна кар'єра.

У 1900 р. вийшла друга збірка В. Стефаника – **«Камінний хрест»**, яку також було сприйнято як визначну літературну подію. Книжка має присвяту: *«Старшому моєму другови Кирилови Гаморакови присвячую. Автор»*. Кирило Гаморако – український греко-католицький священник, релігійний і громадський, діяч, майбутній тесть письменника. В збірку увійшло 9 новел. Окремою книжкою «Камінний хрест» більше не перевидавався. Новели з «Камінного хреста» повністю і без змін ввійшли у збірник вибраних новел В. Стефаника «Моє слово» (Львів, 1905 р.). Для другої збірки В. Стефаника характерне посилення громадянського пафосу (завдяки таким творам, як «Камінний хрест», «Засідання», «Лист», «Підпис»). У другій збірці головне місце займає тема, що хвилювала письменника протягом усього творчого життя, – самотність старість, трагедія зайвих ротів у бідних селянських родинах. Цій темі присвячені новели «Святий вечір», «Діти»

Новела «Камінний хрест» (1899) – видатне явище української новелістики. Твір присвячений темі еміграції. В основу новели покладено реальний факт: Штефан Дідух (у творі Іван), односелець В. Стефаника, емігруючи до Канади, ставить на своїй нивці кам'яний хрест (який, до речі, і

донині стоїть у Русові). У трагедії героя твору по краплі зібрано горе тисяч емігрантів, долею яких переймався письменник. Масова еміграція західноукраїнських селян набула такого розмаху, що лякала європейців, адже із Галичини на початку ХХ століття емігрували 554 тисячі українців. Явище еміграції трудівників новеліст вважав трагедією нації. Не раз проводжаючи на Краківському вокзалі земляків у далеку Америку, він постійно бачив опухлі від плачу очі, спечені губи, чув захриплі від стогону голоси. «Я писав тому, – зізнавався митець, – щоб струни душі нашого селянина так кріпко настроїти і натягнути, щоб з того вийшла велика музика Бетховена». Спостереження за емігрантами на Краківському вокзалі стали імпульсом до написання «Камінного хреста».

1901р. вийшла в світ **третя збірка** новел В. Стефаника – «**Дорога**», яка становила новий крок у розвитку його провідних ідейно-художніх принципів. У збірці, в яку ввійшло 13 творів, переважають новели безсюжетні, лірично-емоційного плану («Давнина», «Вістуни», «Май», «Сон», «Озимина», «Злодій», «Палій», «Кленові листки», «Похорон»). Тут ліричний струмінь набуває найяскравішого вияву як одна із рис індивідуального стилю письменника. Це наявне у своєрідній поетичній біографії Стефаника «Дорога» та роком раніше написаній ліричній сповіді «Confiteor», що в переробленому вигляді була надрукована під назвою «Моє слово».

Окремі новели присвячені мистецьким проблемам. Змістом їх стають ліричні роздуми Стефаника про мистецтво взагалі і про власну творчість, свій обов'язок. Тема матері і дитини, жертвності материнської, батьківської любові з'являється в В. Стефаника у життєвому переплетінні з іншими темами ще в збірці «Синя книжечка» («Мамин синок», «Катруся», «Новина»). У «Літературно-науковому віснику» за 1900 р. український читач відкрив для себе Стефаникову новелу «Кленові листки», яка стала окрасою збірки «Дорога». В новелі «Кленові листки» показані великі страждання дітей бідноти і глибока батьківська любов, поєднана з трагічними переживаннями за їхню майбутню гірку долю. Новела нагадує психологічну драму, в якій мало дії, а вся увага зосереджена на відтворенні внутрішніх переживань героїв. Страшне лихо спіткало головного героя: саме у жнива тяжко захворіла після пологів його дружина – мати цілої купи дрібних дітей. Перед смертю, заколисуючи немовля, вона співає пісню про кленові листки. Народнопоетичний образ кленових листочків, що котяться самотньо по полю, – це символ важкого сирітського життя. В устах матері ця пісня звучить як пророкування наймитської долі її дітей.

Друге видання збірки вийшло 1917 р. у Львові. Ніяких текстових змін проти першого видання в ньому немає. Всі новели з «Дороги» передруковувались у пізніших виданнях творів В. Стефаніка без змін.

До четвертої книжки Стефаніка «Моє слово» (1905) увійшли всі новели збірок та дві нові – «Моє слово», «Суд». Ця збірка завершує перший період творчості Стефаніка. Для творів першого періоду характерна одна закономірність. Так само, як після «Камінного хреста» зникає тема еміграції, так після «Кленових листів» зникає тема материнства.

Написані з великою художньою силою твори В. Стефаніка здобули широку популярність: вони перекладалися різними мовами, про них багато писала критика. Але сам письменник через певні життєві обставини після 1907 року надовго припинив творчу працю. За наступних 10 років він не опублікував жодного нового художнього твору – у літературній діяльності Василя Семеновича настає перерва аж до 1916 р.

Початок Першої світової війни став для письменника каталізатором відродження його новелістичного слова. Почався **другий період** його творчості, не такий інтенсивний, як перший, але з чималими здобутками. У цей час він написав небагато: всього 23 новели та кілька автобіографічних споминів. Мотиви війни, братовбивства, всенародного горя і страждання, руйнації, голоду, відриву селян від основи їхнього життя – землі – є визначальними у воєнних і післявоєнних творах: «Марія», «Дитяче горе», «Нянька», «Пістунка», «Діточа пригода», «Дід Гриць», «Гріх», «Morituri», «Сини», «Воєнні шкоди», «Вона – земля»; «Дурні баби», «У нас все свято». Хронологічним початком цього періоду можна вважати новелу «**Діточа пригода**» (написана восени 1916 р., а опублікована на початку 1917 р.), яка відзначається надзвичайно сильним антивоєнним спрямуванням. Війна, смерть і жах показані через дитяче сприйняття. Маленький Василько, опинившись з іще меншою сестричкою біля вбитої мами недалеко від фронту, не усвідомлює усього трагізму ситуації, а у читача від цього холоне кров. Поведінка дітей надзвичайно сильно підкреслює трагізм становища. Тема «влади землі» над селянином продовжується письменником і у другий період його творчості. Тільки тепер вона розглядається в рамках антивоєнної тематики. Зображенню страждання трудового народу у вихорі війни В. Стефанік присвячує новелу «Вона – земля». Твір наповнений глибоким патріотизмом. У лиху годину війни люди повертаються на свою землю, без якої вони не можуть жити. Земля – це найцінніше, що є у людини, тому, якщо і гинути, то на своїй землі. На думку автора, єдиний порятунок для хлібороба за всяких умов – триматися землі і своєї домівки. Цій же проблемі

присвячено новелу «**Межа**», у якій сусід із-за землі зарівав сусіда. Війна не тільки фізично руйнувала селянську родину, але й підривала моральні устої. Повертаючись з фронту, чоловіки нерідко знаходили у своїй хаті позашлюбних дітей, у зв'язку з чим виникали родинні драми. Цій проблемі присвячено новели «Пістунка», «Гріх», «Мати». В 1916 році В. Стефаник пише новелу «**Марія**», яка присвячена пам'яті І. Франка про героїв Січових Стрільців. Новела пройшла досить складний шлях замовчувань, однобоких тлумачень, бо через високий пафос національного, громадянського звучання твір був дуже незручним для критики хоч дорадянських, хоч радянських часів. Адже в кожному його рядку прочитується болюче питання багатьох поколінь українців: «Ми є і нас нема. Де ми?». У цій новелі – глибина Стефаникових найпотаємніших сподівань, надій на державність України. Надзвичайний талант і безмежна любов до Батьківщини дали письменнику змогу відобразити весь розмах братовбивчої війни, плюндрування цілої нації, роздертої у Першій світовій війні поміж двох ворогуючих імперій. На першому плані високо поетичний, новий для української літератури образ матері-страдниці. Цю ж тему продовжено у новелі «**Дурні баби**», де матері виступають вже не поодинці, а спільно, влаштовують цілу демонстрацію на захист своїх синів. В новелах «Сини», «Дід Гриць», «Марія» В. Стефаник з глибоким співчуттям описує трагедію старих дідів і бабів, діти яких загинули на фронтах.

За «Марією» письменник публікує шість новел на злободенні теми, які разом із двома творами другого періоду («Діточа пригода» і «Марія») склали **п'яту збірку** – «**Вона – земля**», видану 1926 р.

У 1927–1933 рр. В. Стефаник опублікував ще більше десяти новел. В останні роки життя письменник пише також автобіографічні новели, белетризовані спогади. До них належать такі твори, як «Нитка», «Браття», «Серце», «Вовчиця», «Слава йсу», «Людмила», «Каменярі». В останні роки життя В. Стефаник майже безвиїзно жив у с. Русів, де вів життя звичайного хлібороба, а у вільний час продовжував писати твори.

Всього В. Стефаник написав 60 новел та оповідань. До самої смерті не полишало Стефаника бажання «сказати людям щось таке сильне і гарне, що такого їм ніхто не сказав ще». І на його долю випало найбільше для художника щастя – він сказав те, що хотів, і сказав так, як хотів.

Твори В. С. Стефаника, що зберігаються в бібліотеці НДУ імені Миколи Гоголя

У1

С 79

Стефаник, Василь Семенович.

Повне зібрання творів : в 3-х т. / В. С. Стефаник. – Київ : АН УРСР, 1949– 1954.

Т. 1 : Новели. – 1949. – 377 с.

Т. 2 : Автобіографічні твори, поезії в прозі, публіцистика, незакінчені твори і переклади. – 1953. – 220 с.

Т. 3 : Листи. – 1954. – 325 с.

Місце зберігання: ав, КСХ, фб (б-ка Неділька Г. Я)

У1

С 79

Стефаник, Василь Семенович.

Вибрані твори / В. С. Стефаник ; ред. С. Крижанівський. – Київ : Укрдержвидав, 1949. – 275 с.

Місце зберігання: аб, фб

У1

С 79

Стефаник, Василь Семенович.

Вибрані твори / В. С. Стефаник ; ред. С. Крижанівський. – Київ : Укрдержвидав, 1962. – 257 с.

Місце зберігання: Ч.З.№ 3

У1

С 79

Стефаник, Василь Семенович.

Вибране / В. С. Стефаник. – Ужгород : Карпати, 1979. – 392 с. – (Бібліотека «Карпати»).

Місце зберігання: Ч.З.№ 3, аб

У1

С 79

Стефаник, Василь Семенович.

Твори / В. С. Стефаник ; ред. Ю. Гаморак. – 2-е вид. – Регенсбург : Українське слово, 1948. – 347 с.

Місце зберігання: фб

У1

С 79

Стефаник, Василь Семенович.

Твори / В. С. Стефаник. – Київ : Держлітвидав, 1958. – 242 с. : портр.

Місце зберігання: Ч.З.№ 3

У1

С 79

Стефаник, Василь Семенович.

Твори / В. С. Стефаник ; упорядн.: В. М. Лесин, Ф. П. Погребенник. – Київ : Дніпро, 1964. – 549 с.

Місце зберігання: фб (б-ка Неділька Г. Я.)

У1

С 79

Стефаник, Василь Семенович.

Твори / В. С. Стефаник ; авт. післямови В. М. Лесин. – Київ : Дніпро, 1971. – 432 с.

Місце зберігання: ав, фб, Ч.З.№ 3, КСХ, аб

У1

С 79

Стефаник, Василь Семенович.

Твори / В. С. Стефаник. – Київ : Молодь, 1972. – 240 с. – (Шкільна бібліотека).

Місце зберігання: Ч.З.№ 3 (б-ка Кишенько-Сокальської М. Г.)

У1

С 79

Стефаник, Василь Семенович.

Твори / В. С. Стефаник ; вступ. стаття В. М. Лесина. – Київ : Дніпро, 1984. – 173 с.

Місце зберігання: ав, фб, Ч.З.№ 3, аб

У1

С 79

Стефаник, Василь Семенович.

Вечірня година: новели / вступ. ст. В. М. Лесина. – Ужгород : Карпати, 1987. – 141 с. – (Шкільна бібліотека).

Місце зберігання: Ч.З.№ 3, ав

У1

С 79

Стефаник, Василь Семенович.

Катруся: вибрані твори / В. С. Стефаник. – Київ : Веселка, 1971. – 102 с.

Місце зберігання: аб, ав

У1

С 79

Стефаник, Василь Семенович.

Катруся: вибрані твори / В. С. Стефаник. – Київ : Веселка, 1975. – 87 с.

Місце зберігання: аб

У1

С 79

Стефаник, Василь Семенович.

Кленові листки / В. С. Стефаник. – Київ : Держлітвидав, 1949. – 56 с.

Місце зберігання: КСХ, аб

У1

С 79

Стефаник, Василь Семенович.

Кленові листки: новели / В. С. Стефаник. – Київ : Дніпро, 1966. – 279 с.

Місце зберігання: Ч.З.№ 3

У1

С 79

Стефаник, Василь Семенович.

Кленові листки: новели / В. С. Стефаник. – Київ : Дніпро, 1978. – 213 с.

Місце зберігання: Ч.З.№ 3, аб

У1

С 79

Стефаник, Василь Семенович.

Кленові листки : оповідання / В. С. Стефаник ; вступ. ст. М. Ф. Нечитайлюка. – Київ : Дніпро, 1987. – 237 с. – (Бібліотека української класики «Дніпро»).

Місце зберігання: Ч.З.№ 3, ав, аб

У1

С 79

Стефаник, Василь Семенович.

Моє слово: вибрані твори / В. С. Стефаник. – Київ : Молодь, 1950. – 163 с. : іл., портр.

Місце зберігання: аб, КСХ

У1

С 79

Стефаник, Василь Семенович.

Моє слово: новели та оповідання / В. С. Стефаник. – Київ : Веселка, 1991. – 190 с.

Місце зберігання: Ч.З.№ 3, ав, аб

У1

С 79

Стефаник, Василь Семенович.

Моє слово : новели, оповідання, автобіографічні та критичні матеріали, витяги з листів : для серед. та старшого шк. віку / В. С. Стефаник ; упоряд., передм. та приміт. Л. С. Дем'янівської. – 3-те вид. – Київ : Веселка, 2001. – 319 с. – (Шкільна бібліотека).

Місце зберігання: Ч.З.№ 3, фб

У1

С 79

Стефаник, Василь Семенович.

Новели / В. С. Стефаник ; вступ. стаття В. М. Лесина. – Ужгород : Карпати, 1977. – 176 с. – (Шкільна бібліотека).

Місце зберігання: Ч.З.№ 3, аб, ав

ДХХІ

2№84

Стефаньк, Василь.

Оповідання / В. Стефаньк. – СПб : Типографія Училища Глухонемых, 1905. – 213 с.

Місце зберігання: фб

84(4Укр)5-4

С 79

Стефаник, Василь Семенович.

Новели [*Електронний ресурс*] / В. С. Стефаник ; виконує народний артист України Святослав Максимчук ; звукорежисер В. Бохонко ; муз. оформл. Т. Шипош ; худож. І. В. Остафійчук. – Електрон. дан. Звукозапис. – Львів : [б. и.], 2011. – 1 ел. опт. диск (CD-DA) : зв. (1. час.51 мин.2 сек.). – (Українська класика від Святослава Максимчука). – Назва з етикетки диска.

Місце зберігання: фб

Бібліографічний огляд підготовлено за книжковими фондами бібліотеки НДУ імені Миколи Гоголя та ресурсами Інтернет.